

Rampspoed op zilver

• GIJS VAN DER HAM •

Afb. 1

Voorzijde van de penning: de bemanning roeit naar de wal.

Afb. 2

Achterzijde van de penning: Veijsselaar ontmoet zijn redders.

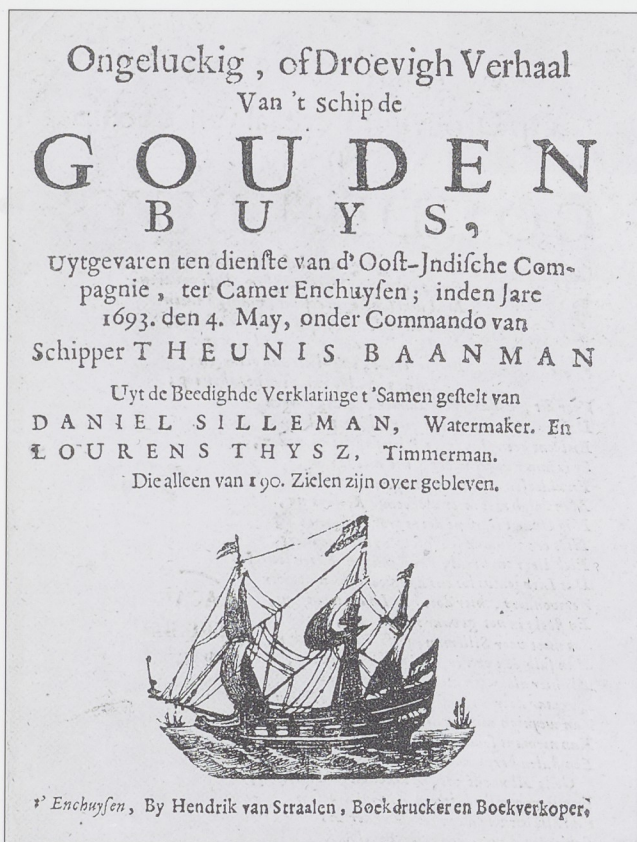
Slechts met de grootste moeite kregen ze de sloep van boord en roeiden van hun schip naar het strand van de Zuid-Afrikaanse Helenabaai. Het is 11 november 1693. Het VOC-schip Gouden Buys dobert dan al zo'n drie weken hulpeloos rond. Van de 190 opvarenden zijn er nog maar 27 in leven, de anderen zijn tijdens de reis uit Nederland gestorven. Scheurbuik en tyfus, versterkt door de zinderende tropenzon op een wekenlang windstille oceaan, eisten hun tol. Van de overlevenden is nog eens de helft ziek. De overigen zijn niet in staat het schip te bezeilen. Dus moet er hulp komen, wordt de sloep gestreken en roeien zeven vrijwilligers naar de kust, op hemelsbreed zo'n 100 kilometer ten noorden van Kaapstad. Hun kameraden laten zij achter.

Een minutieus gegraveerde zilveren penning laat dit treurige moment zien. Het voor anker liggende schip voert nog de vlag van de VOC-Kamer Enkhuizen, de stad waar de meeste bemanningsleden vandaan kwamen, maar de zeilen zijn gestreken en geborgen.

In de dagen die volgden probeerden de zeven zonder succes een weg naar de bewoonde wereld te vinden. Langs

een rivier – de Bergrivier – trokken ze landinwaarts. Onderwijl ging hun lichamelijke toestand ernstig achteruit. Pas een heel eind stroomopwaarts bleek het water van de rivier voldoende zoet om van te kunnen drinken. Uiteindelijk keerden ze na dagen zwerven naar de baai terug, zonder tweede bootsman Philip Warlo, die onderweg van uitputting was gestorven. Op het strand troffen de zes anderen het aangevreten lijk van hun schipper aan, dat al een tijd geleden overboord was gezet. Toen ze in hun sloep waren gestapt, viel deze tot overmaat van ramp in de branding uit elkaar. Ze konden niet meer terug, de Gouden Buys was onbereikbaar.

Die nacht stierf op het strand soldaat Jan Herder, die van ellende zout water had gedronken. Voor de vijf overgeblevenen zat er niets anders op dan opnieuw het onbekende land in te trekken. Na een paar dagen splitsten zij zich in twee groepen. Timmerman Lourens Thijsz Veijsselaar bleef met de doodzieke boekhouder Jacob Lepie in het bos achter, botteliersmaat Jan Christiaansz, commandeur der soldaten P.R. Groot en watermaker Daniel Silleman trokken verder.

Afb. 3
Eerste uitgave van het
verhaal over de lotge-
vallen van de Gouden
Buys. Universiteits-
bibliotheek Leiden
(1367 F14).

Na een paar dagen stierf de boekhouder en stond de jonge Enkhuizense timmerman er alleen voor. Dagenlang zwierf hij rond, stuitte nu eens op 'een Olifant die my ongemollesteert liet gaen', dan weer op nijlpaarden, leeuwen, struisvogels of antilopen. Af en toe vond hij iets te eten, een verrotte watterrat, een dode haai, een eend. Uiteindelijk kreeg hij drie schildpadden te pakken, die hij boven een vuurtje roosterde. Nadat de godvruchtige Lourens zijn gebedenboek had gepakt om God hiervoor te danken, hoorde hij *och in 't Bidden (...) eenig gherussel (...), soo dat ick schielijck opstond, en omme siende sag ick Drie Wilde Menschen, yder met een Pijl en Boogh voor my staen; Ik verschrickte geweldig, want ick sulcken soort van Menschen nooyt gesien hadt.* Ook deze bijzondere ontmoeting is op de penning afgebeeld, aan de andere zijde. Veijselaar, met

boek, en de drie 'Hottentotten' (Khoikhoi) met hun wapens bevinden zich aan de oever van de rivier, terwijl rondom hen allerlei beesten zijn te zien, waaronder prominent een olifant.

De ontmoeting bleek Veijselaars redding. Een van de inboorlingen sprak wat Nederlands en omdat volgens hem 'een Duytsman [Nederlander] een goet man was', namen zij hem mee naar hun dorp en uiteindelijk naar de zuidelijker Saldanhabaai, waar enkele Nederlanders woonden. Het was ondertussen Kerstmis geworden; zes weken waren er verstreken sinds de zeven hun Gouden Buys hadden verlaten.

De lotgevallen van de drie anderen waren ook niet mis. Zij waren uiteindelijk weer op het strand terechtgekomen, waar de botteliersmaat stierf. De nood van de anderen was zo groot, dat zij een deel van zijn vlees probeerden te eten. Kort hierop werden zij gevonden door vier Khoikhoi, die op verzoek van Veijselaar naar hen op zoek waren gegaan. Maar deze ontmoeting verliep niet zo fortuinlijk als die van hun kameraad. Groot en Silleman vertrouwden de inboorlingen niet en werden uiteindelijk door hen verlaten. Kort daarop, het was inmiddels oudejaarsdag, stierf Groot, waarna Silleman opnieuw naar het strand terugkeerde. Nu had hij eindelijk geluk, want vanuit Kaapstad waren dankzij de berichten van Veijselaar net twee schepen in de Helenabaai aangekomen om de nog volgeladen Gouden Buys te onderzoeken. Silleman wist hun aandacht te trekken en werd gered. Op het schip zelf werd nog één overlevende gevonden, die krankzinnig was geworden en spoedig ook zou sterven. Voor Silleman was het avontuur nog niet ten einde, want nadat een deel van de lading, waaronder 17 kisten met goud, in de schepen was overgeladen, strandde De Dageraad waar hij op voer in het zicht van de rede van Kaapstad op de rotsen van Robben-

eiland. Als enige van de 16 opvarenden werd juist hij gered.

Gedaghtenis van 't Ramp gevaar, Van Lourens Tyse Veijselaar, Daar Hy, en Sill'man 't leeven hielen, Van tweemaal Honderd min tien Zielen. Zo luidt kernachtig het omschrift op de penning van het Rijksmuseum. Het verhaal zelf van deze wonderbaarlijke redding verscheen in 1695 in Enkhuizen in een boekje met de titel *Ongelukkig, of droevigh verhaal van 't schip de Gouden Buys*. De tekst is gebaseerd op de verklaring die Silleman en Veijselaar in Kaapstad hebben afgelegd. Vandaar dat zij hierin sprekend worden opgevoerd. Ook het omschrift aan de andere zijde vat in een notedop het gruwelijke avontuur samen: *Heleens-Bay bergd de Goude Buys, t'wyl God Hem spaard, voor 't wild gespuys. Tot hij (met ses) om hulp gesonden, Met Een, de Caap en 't Schip maar vonden.* De penning is, op de rand, ook nog van een derde tekst voorzien: *Louwrens Thijsse geboren 25 Maart 1673. Met 't schip de Goude Buijs, uyt gevaren den 4 May 1693. Op 't schip Meerestijn uijt Indien na huijs kerende den 3 Juny, in den Heere gerust. 1695.*

De grote held van het verhaal, timmerman Veijselaar, zonder wie Silleman nooit gered zou zijn, heeft zijn thuis niet meer bereikt. Op het schip dat hem uiteindelijk terug naar Enkhuizen bracht, is hij gestorven, slechts 22 jaar oud. Silleman was zo de enige overlevende van dit verhaal; hij zou als schipper van het voc-schip Rijssel in 1719 op 46-jarige leeftijd overlijden.

Gezien het randschrift is de penning van het Rijksmuseum (inv.nr. NG-VG-I-4373) naar alle waarschijnlijkheid als blijk van waardering door de Kamer Enkhuizen geschonken aan de vader van Veijselaar, kapitein van het jacht van de Enkhuizense voc-bewindhebbers. De penning heeft een zware zilveren ketting en was dus bedoeld om, af en toe, te worden gedragen. Van deze penning is nog een ander exemplaar bekend, dat nu tot de collectie van het Teylers Museum in

Haarlem behoort. Dat exemplaar heeft geen ketting en ook geen persoonlijk randschrift.

Dankzij de uitgave die nog in het jaar van Sillemans thuiskomst het licht zag, is de rampspoed van de Gouden Buys in zijn volle omvang bekend en krijgt deze penning een betekenis en indringendheid die anders zou hebben ontbroken. De tekst is enkele jaren geleden op voorbeeldige wijze opnieuw uitgegeven: Marieke van Gessel en Andrea Kieskamp, red., *Ongelukkig, of droevig verhaal van 't schip de Gouden Buys 1695. Een Enkhuizer VOC-schip strandt bij zuidelijk Afrika* (Amsterdam, Uitgeverij Terra Incognita, 1995). Veel van het bovenstaande is hieraan ontleend.

Afb. 4
Zilveren penning en
bijbehorende ketting.
Rijksmuseum
(NG-VG-I-4373).

